

KİTAP İNCELEMESİ

ELEŞTİREL MEDYA OKURYAZARLIĞI: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar

Mutlu Binark ve Mine Gencil Bek

Arş. Gör. Akan Deniz YAZGAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Eğitim Bilimleri Bölümü

E-posta: akandeniz@hotmail.com

Bu çalışmada, Mutlu Binark ve Mine Gencil Bek tarafından yayınlanan *ELEŞTİREL MEDYA OKURYAZARLIĞI: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar* adlı kitap irdelenerek tanıtımı yapılmıştır. Kitap, 2007 yılında basılmış olup, 239 sayfadan ve 4 bölümden oluşmaktadır.

Önsöz kısmında yazarlar, “Neden Eleştirel Pedagoji?” ve “Neden Eleştirel Medya Okuryazarlığı?” sorularına yanıt vermeye çalışmışlardır. Yazarlara göre eleştirel pedagoji, medya üzerine medya dolayımı ile çalışan iletişim fakültelerindeki öğretim üyelerinin ve medya okuryazarlığı üzerine çalışan tüm eğitimcilerin dikkat etmesi gereken, “başka” ve “farklı” sözün, bakışın üretimine olanak veren pedagojik bir anlayıştır. Yazarlar, bu açıklamaya bağlı olarak eleştirel pedagojinin sağladığı açılımla, medya hakkında düşünürken ve çalışırken, tarihsel, toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik bağlamların önemini, bu bağlamların eğitim sürecindeki aktörler tarafından nasıl algılandığının ve eğitim sürecinde dolaşıma giren ve yeniden üretilen bilginin farklı şekillerde yaşama geçirilme pratiklerinin farkına varılabileceğini vurgulamakta ve eleştirel medya okuryazarlığını da kültürel çalışmalar ile eleştirel pedagojinin buluşma noktası olarak görmektedirler.

Kitap, *Kavramsal ve Tarihsel Gelişimiyle Eleştirel Pedagoji, Kavramsal ve Tarihsel Gelişimiyle Medya Okuryazarlığı, Eleştirel Medya Okuryazarlığı İzlenesi İçin Temel Kavramlar ve Uygulamalar* ile *Eleştirel Medya Okuryazarlığı İçin Öncelikli Eylem Alanı: Toplumsal Cinsiyet* adlı 4 bölümden oluşmaktadır. Bunun yanında, kitabın 207 ve 227. sayfaları arasında sonsöz ve ekler bölümlerine de yer verilmiştir. Kitabın kaynakça bölümünde toplam 145 farklı kaynağa atıfta bulunmaktadır.

Kitabın ilk bölümü olan *Kavramsal ve Tarihsel Gelişimiyle Eleştirel Pedagoji*'de, *Eleştirel Pedagojinin Kavramsallaştırılması ve Temel İlkeler* ile *Eleştirel Pedagoji ve Ders İzlenelerindeki “Örtük Müfredat” Sorunu* adlı iki alt bölüm yer almaktadır. *Kavramsal ve Tarihsel Gelişimiyle Eleştirel Pedagoji* bölümünde, eleştirel pedagojinin temellerini oluşturan John Dewey, Frankfurt Okulu düşünürleri, Paulo Freire, Henry Giroux, Basil Bernstein, Douglas Kellner, Gordon Marshall, David Sholle, Michael W. Apple, Peter McLaren, Dugald Williamson gibi bilim adamı ve düşünürlerin çalışmalarına yer verilerek, eleştirel pedagojinin bireyin özgürleşmesi için özsel bir araç/süreç olduğu vurgulanmıştır. Yapılan bu tanıma bağlı olarak ders programları da “...kimin bilgi biçimlerinin, tarihinin, görüşlerinin, dilinin, kültürünün ve otoritesinin hüküm süreceğine ilişkin bir savaş meydanı” şeklinde betimlenmiştir.

Kitabın ikinci bölümü olan *Kavramsal ve Tarihsel Gelişimiyle Medya Okuryazarlığı*'nda, *Medya Okuryazarlığına Farklı Yaklaşımlar: Ana Akım Medya Okuryazarlığından Eleştirel Medya Okuryazarlığına* ve *Farklı Ülkelerde ve Türkiye'de Medya Okuryazarlığının Durumu* adlı iki alt bölüm yer almaktadır. *Kavramsal ve Tarihsel Gelişimiyle Medya Okuryazarlığı* bölümünde, medya sektörünün işleyişi ve metin üretim pratikleri, medyada tekelleşme, medya okuryazarlığı kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi, medya okuryazarlığına farklı bakış açıları, Afrika, Asya, Avustralya ve Yeni Zelanda, Orta Amerika ve Latin Amerika, Kuzey Amerika, Ortadoğu, Rusya ve Avrupa ülkelerinde medya eğitimi ve medya okuryazarlığı, 2002 yılı AB destekli medya okuryazarlığı projeleri ve Türkiye'de medya okuryazarlığının gelişimi konuları üzerinde durulmaktadır. Genel bir ifadeyle, bu bölümde ana akım medya okuryazarlığı yaklaşımı ile eleştirel medya okuryazarlığı kuramsal olarak irdelenmekte, ayrıca eleştirel medya okuryazarlığı ile geleneksel ve korumacı medya okuryazarlığı kavramsal olarak ayrılaştırılmaya çalışılmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümü olan *Eleştirel Medya Okuryazarlığı İzlenesi İçin Temel Kavramlar ve Uygulamalar*'da, yazarlar eleştirel medya okuryazarlığını, toplumda katılımcı yurttaşlığın temel bir yapıtaşı olarak gördüklerini vurgulamakta ve eleştirel medya okuryazarlığının “farklı ve çeşitli medya metinlerinin okunabilmesi” ve “izleyicinin kendi deneyimleri ve bakış açısıyla medya iletilerine müdahil olması ve medya metni üretebilmesi” şeklinde ifade edilen iki temel unsurunun da birlikte uygulamada gerçekleşmesini ve yaşama geçirilmesini önermektedirler. Bu yaklaşıma bağlı olarak *Eleştirel Medya Okuryazarlığı İzlenesi İçin Temel Kavramlar ve Uygulamalar*'da eleştirel medya okuryazarlığının bu iki unsurunu eş anlı yaşama geçirmeye çalışan uygulamalar örneklendirilmekte, eleştirel medya okuryazarlığını geliştirebilecek temel kavramlar, çeşitli alan ve konu türlerinde (haber, belgesel, fotoğraf, radyo programı, afiş, duvar yazısı, çizgi roman, reklam, iletişim araştırması vb.) bir takım örnek uygulamalar incelenmektedir.

Kitabın dördüncü bölümü olan *Eleştirel Medya Okuryazarlığı İçin Öncelikli Eylem Alanı: Toplumsal Cinsiyet*'te, *Eleştirel Medya Okuryazarlığı ve Toplumsal Cinsiyet* ve *Eleştirel Medya Okuryazarlığı, Toplumsal Cinsiyet ve Alternatif Medya ile Yeni Medyanın Olanakları* adlı iki alt bölüm yer almaktadır. *Eleştirel Medya Okuryazarlığı İçin Öncelikli Eylem Alanı: Toplumsal Cinsiyet* bölümünde, medyanın cinsiyetçi ve eşitsiz toplum ilişkilerini yeniden üreterek, bunu yaygın bir biçimde dolaşıma soktuğunun altı çizilerek, medyada cinsiyetçiliğin sorgulanması ile amaçlananın; “medyada kadınlık durumu ile ilgili olan ve kadın bakış açısına göre sorunlu olan durum tanımlarını irdelemek”, “toplumda başat olan cinsiyetçi bakış açısını pekiştiren, kadınlık rollerine ilişkin başat tanımları üreten, kadınlığı belli imge ve yaşam tarzları içine hapseden medya metinlerine karşı bireylerin farkındalığını sağlamak” ve son olarak “kadınların medya üretim ve tüketim süreçlerine müdahale edebilmesi için çeşitli stratejiler ve alternatif üretimler geliştirebilmek” olduğu vurgulanmaktadır. *Eleştirel Medya Okuryazarlığı İçin Öncelikli Eylem Alanı: Toplumsal Cinsiyet*'te genel olarak medyada kadınların nasıl gösterildiği (temsil pratikleri) ele alınmakta, haber türü özelinde cinsiyetçi ideolojinin üretimi irdelenmekte, cinsiyetçi olmayan haber üretim olanakları üzerinde tartışılmakta, uluslararası ve ulusal çapta medyada cinsiyetçiliğe karşı mücadele açısından kadına yönelik olumlu eylem politikasının uygulanabilmesi için gerekli stratejiler sunulmakta ve eleştirel medya okuryazarlığına yeni medyanın sağladığı olanaklar, yeni medyanın ve teknolojinin taraflılığı sorunsalı üzerinden tartışmaya açılmaktadır.

Kitabın *Sonsöz* bölümünde yazarlar, Türkiye’de resmi kurumlar tarafından yaygınlaştırılmaya çalışılan medya okuryazarlığı eğitiminin, eldeki veriler ışığında eleştirel bir değerlendirilmesinin yapılarak, eleştirel medya okuryazarlığı kavramı ile katılımcı yurttaşlık arasındaki bağı kuracak bir modeli tercih ettiklerinin altını çizmektedirler. Yazarlar ayrıca, kitabın birinci bölümünde yer alan “örtük müfredat” tartışmalarına atıfta bulunularak, Türkiye’de M.E.B. ve R.T.Ü.K.’ün ilgili komisyonları tarafından hazırlanan kitapta başat siyasal gündem ve belli siyasal tercihlerin içselleştirildiği, bunun yanında R.T.Ü.K.’ün çocukların medya okuryazarlığı eğitimi ile ilgili web sayfasında yer alan medya okuryazarlığı çalışma örneklerinde çoğunlukla öne çıkan temaların milliyetçilik, ordu ve aile kurumu ile bir takım geleneksel, muhafazakar değerler ekseninde olduğu vurgulayarak, gerçekleştirilen “resmi” medya okuryazarlığının eleştirel olmaktan uzak olduğu tespitini yapmaktadırlar.

Kitabın 211 ile 227. sayfaları arasında ise *Medya Okuryazarlığı ile İlgili Dünyadaki Çeşitli Örgütlenmeler, Medya Okuryazarlığı ile İlgili İnternet Siteleri ve Yeni İletişim Teknolojileri Mini Sözlük* başlıkları altında “Ekler” bölümü yer almaktadır.

ELEŞTİREL MEDYA OKURYAZARLIĞI: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar genel olarak değerlendirildiğinde, literatürde yer alan diğer medya okuryazarlığı çalışmalarından eleştirel medya okuryazarlığı ile katılımcı yurttaşlık arasındaki bağı kurmayı amaçlamasıyla ayrılmaktadır. Kitapta ayrıca eleştirel medya okuryazarlığı, medya sektörünün kültürel metinleri üretim koşullarını ve süreci gösteren, gündelik yaşam pratikleri içerisinde metinlerin yerini ve medya kullanım pratiklerinin bireyin bilişsel dünyasında yol açtığı çeşitli durumları ortaya çıkaran somut uygulamalar üzerinden ele alınmakta ve Türkiye’deki uygulamalarla medya okuryazarlığı tarihsel bir izlek üzerinden açıklanarak, ana akım iletişim paradigmasından beslenen medya okuryazarlığından neden eleştirel medya okuryazarlığı yaklaşımına geçilmesi gerektiği önemle vurgulanmaktadır. Farklı bakış açısıyla türdeşlerinden ayrılan kitabın, medya okuryazarlığı eğitiminde kaynak sıkıntısı çeken öğretmenler, öğrenciler ve konuyla ilgili çalışan akademisyenler için önemli bir eser olduğu söylenebilir.

Kaynak: Binark, M. ve Bek, M.G. (2007). *Eleştirel Medya Okuryazarlığı: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları. 239 sayfa.